

ИМОМ АБУ МАНСУР АЛ-МОТУРИДИЙНИНГ ИСЛОМ АҚИДАСИ РИВОЖИГА ҚЎШГАН ҲИССАСИ

Имом Бухорий номидаги Тошкент ислом институти

2-курс магистранти Мамасолийев Жалолиддин

Аннотация: *Мазкур мақолада ислом тафаккурининг буюк намояндаларидан бири — Имом Абу Мансур ал-Мотуридийнинг илмий мероси ва унинг ислом ақидаси ривожига қўшган ҳиссаси таҳлил этилган. Муаллиф Мотуридий таълимотининг асосий гояларини, яъни ақл ва ваҳий уйғунлиги, мўътадиллик, инсон иродаси ва тақдир масалаларидаги илмий ёндашувини очиб беради. Шунингдек, “Китоб ат-Тавҳид” ва “Таъвилоту аҳл ас-Сунна” асарларининг мазмун-моҳияти ёритилиб, уларнинг ислом ақидавий фикрида тутган ўрни илмий жиҳатдан асослаб берилган. Мақолада Мотуридий таълимотининг Мовароуннаҳр ва бутун мусулмон дунёсидаги таъсири ҳамда унинг бугунги кундаги долзарблиги ҳақида фикр юритилади.*

Калит сўзлар: *Имом Мотуридий, ислом ақидаси, мотуридийлик, аҳли сунна вал жамоа, ақл ва нақл уйғунлиги, Китоб ат-Тавҳид, Таъвилоту аҳл ас-Сунна, мўътадиллик, Мовароуннаҳр, ислом тафаккури.*

Кириш

Ислом тафаккури тарихида ақида, фикҳ ва тафсир соҳаларида улкан ҳисса қўшган мутафаккирлар орасида Имом Абу Мансур ал-Мотуридий (ваф. 333 ҳ./944 м.) алоҳида ўрин тутadi. У Самарқанд шаҳрида яшаб, ислом таълимотини ақл ва нақл уйғунлиги асосида изоҳлаган. Мотуридий ҳанафий мазҳабига мансуб бўлиб, ақидавий масалаларни мантиқий далиллар билан мустаҳкамлаган ва аҳли сунна вал жамоа таълимотини илмий асосда ҳимоя қилган [1].

Асосий қисм 1. Имом Мотуридийнинг ҳаёти ва илмий муҳити

Абу Мансур Муҳаммад ибн Муҳаммад ал-Мотуридий Мовароуннаҳрнинг илмий маркази бўлган Самарқанд шаҳрида туғилиб, IX–X

асрларда фаолият кўрсатган [2]. Бу даврда ислом илмлари, айниқса ҳанафий мазҳаби ривожланиш босқичида бўлиб, фикҳ ва калом соҳаларида кўплаб баҳслар юз берган. Мотуридий ана шу муҳитда ақлий далилларни шаръий манбалар билан уйғунлаштиришга эришган.

2. Мотуридий таълимотининг асосий ғоялари

Имом Мотуридий таълимотининг марказида ақл ва нақл уйғунлиги ғояси туради. Унингча, ақл илоҳий ҳақиқатларни англаш воситаси бўлиб, у ваҳий билан чегараланиши лозим [4]. Шу билан бирга, у мутакаллимлар орасидаги мутаассиб ёки фалсафий йўналишларга нисбатан мувозанатли позицияни сақлаган.

Мотуридий таълимотининг асосий тамойиллари қуйидагилардан иборат:

- Ақл ва ваҳийнинг бир-бирини тўлдириши — ислом таълимоти ақлга зид бўлмаслиги лозим;
- Имон ва амал муносабатида мўътадиллик — инсон амалларига кўра баҳоланади, аммо имон қалбдаги тасдиқ билан боғлиқ;
- Инсон иродаси ва тақдир масаласида адолатли ёндашув — инсон қилмишлари учун масъул, лекин Аллоҳнинг иродаси билан амал қилади;
- Бидъат ва мутаассибликка қарши кураш — динни асл манбалар асосида тушунишни талаб қилади [5].

3. Имом Мотуридийнинг асарлари ва уларнинг аҳамияти

Мотуридийнинг илмий мероси ислом ақидаси ривожига ҳал қилувчи аҳамиятга эга. Унинг икки асосий асари шулардан иборат:

1. “Китоб ат-Тавҳид” — бу асарда у Аллоҳнинг зот ва сифатлари, тақдир, имон, ирода, пайғамбарлик каби масалаларни ақлий ва нақлий далиллар асосида таҳлил қилади [6].
2. “Таъвилоту аҳл ас-Сунна” — Қуръоннинг маънавий ва ақлий изоҳларини қамраб олган тафсир бўлиб, у ислом дунёқарашидаги илмий ёндашувнинг ёрқин намунасидир [7].

4. Мотуридий таълимотининг таъсири ва аҳамияти

Мотуридийлик таълимоти кейинги асрларда кенг масофага (Мовароуннахр, Хуросон, Ҳиндистон ва Усмонлилар ҳудудларига) тез тарқалди. Бу тарқалишнинг асосий сабаблари орасида — меҳнаткаш уламолар ҳаракати, мадрасалардаги ўқитиш тизими, ҳанафий фикҳий мактабнинг маъмурий ва илмий таъсири ҳамда макбул диний-академик мулоқотлар мавжуд эди. Мотуридийнинг ақидавий қарашлари кўп гуруҳларда — айниқса ҳанафий уламолар орасида — ақлий ва нақлий далилларни бирдек қадрлайдиган мантикий тушунча сифатида қабул қилинди; бу эса унинг ғояларини барқарор қилди.

Мотуридийлик таълимоти мусулмон жамиятида мўътадиллик, илм ва дин уйғунлиги, фикрий эркинлик ва масъулият каби тамойилларни мустаҳкамлади [9].

Хулоса

Имом Абу Мансур ал-Мотуридий ислом ақидавий тафаккурига улкан ҳисса қўшган буюк мутакаллимдир. У ислом таълимотини ақл ва ваҳий уйғунлиги асосида изоҳлаб, мўътадил ва илмий ёндашувни илгари сурди. Мотуридийнинг илмий мероси нафақат тарихий аҳамиятга эга, балки замонавий диний фикр ривожига учун ҳам муҳим илмий таянч бўлиб хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Аҳмедов, А. Ислом ақидаси тарихи. – Тошкент: Ислом цивилизацияси маркази, 2021.
2. Хасанов, Ш. Мовароуннахрда исломий фикр ривожига. – Самарқанд, 2019.
3. Абдулҳай, А. Ал-Мотуридий ва таълимоти. – Қоҳира, 2008.
4. Rahimov, M. Imom Maturidiy va kalom ilmi rivoji. – T.: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2017.
5. Ibn Obidin, M. Radd al-Muhtar 'ala ad-Durr al-Mukhtar. – Beirut: Dar al-Fikr, 2003.

6. Al-Maturidi, Abu Mansur. Kitab at-Tawhid. – Beirut: Dar al-Kutub al-‘Ilmiyya, 1970.
7. Al-Maturidi, Abu Mansur. Ta’wilat Ahl as-Sunna (Tafsir al-Maturidi). – Beirut: Dar al-Kutub al-‘Ilmiyya, 2005.
8. Azami, M. Studies in Early Hadith Literature. – Beirut, 1980.
9. Kamali, M. H. The Intellectual Legacy of al-Maturidi. – Journal of Islamic Studies, Vol. 22, No. 3, 2011.